

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Tussen Kredietcrisis en Kiesgedrag: Een economisch perspectief op politieke keuzes: onderzoek naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en 2010.

Gares, Dominique

Citation

Gares, D. (2023). *Tussen Kredietcrisis en Kiesgedrag: Een economisch perspectief op politieke keuzes: onderzoek naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en 2010.*

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3714940>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Tussen Kredietcrisis en Kiesgedrag

Een economisch perspectief op politieke keuzes: onderzoek naar de Tweede
Kamerverkiezingen van 2006 en 2010.

Universiteit Leiden

Instituut Politieke Wetenschap

Bachelor Project Politicologie
Begeleid door Dr. M.A.M. Nagtzaam

Dominique Garès (S2790963)

Bachelor Scriptie

Aantal woorden: 7198

Leiden, 22 december 2023

Embargoverklaring: openbaar

Voorwoord

Voor u ligt de bachelor scriptie “Tussen Kredietcrisis en Kiesgedrag: Een economisch perspectief op politieke keuzes: onderzoek naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en 2010”. Deze scriptie is geschreven om te voldoen aan de afstudeereisen van de bachelor Politicologie aan de Universiteit Leiden. Ik ben tijdens het laatste kwartaal van 2023 bezig geweest met onderzoek doen en het schrijven van mijn scriptie.

Ik heb altijd een passie gehad voor politiek en economie. Na het grondig bekijken van het Nationaal Kiezersonderzoek van 2006 en van 2010 viel mij gelijk op dat het *issue* ‘Economie en Financiën’ het ene jaar wel heel hoog op de publieke agenda stond en het andere jaar niet. Dit riep veel vragen bij mij op en deze vragen vormden uiteindelijk het begin van de zoektocht naar het onderwerp voor mijn bachelor scriptie.

Graag wil ik mijn begeleider Dr. M.A.M. Nagtzaam bedanken voor zijn enthousiasme, kritische blik en betrokkenheid bij de begeleiding van mijn scriptie. Aan het begin was ik nog erg zoekende naar wat ik precies wilde onderzoeken en hoe ik dat wilde gaan doen. Maar door de hulp van meneer Nagtzaam kwam ik vrij snel op het juiste pad.

Ik heb enorm genoten van onderzoek doen naar dit boeiende onderwerp en het schrijven van mijn scriptie. Ik heb veel geleerd en ik kijk er naar uit om in het vervolg meer onderzoek te mogen doen binnen de Politieke wetenschap.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Dominique Garès

Leiden, 19 december 2023

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Theoretisch kader	7
Belang van het <i>issue</i> ‘Economie en Financiën’	7
Economie als prioriteit en <i>Economic Voting Theory</i>	8
Een sterke partij identificatie en stemkeuze.....	10
Methodologie	12
Afhankelijke variabele	12
Onafhankelijke variabele	15
Controle variabele	16
Logistische regressie	17
Resultaten	18
Resultaten logistische regressieanalyse 2006	18
Resultaten logistische regressieanalyse 2010	20
Conclusie en discussie	22
Bibliografie	25

Inleiding

In 2008 werd het wereldwijde nieuws beheerst door de kredietcrisis, volgens Vermeend (2009) is het de meest ingrijpende crisis ooit. De crisis beperkt zich niet alleen tot de financiële sector, maar raakt de economie op bijna alle vlakken. Door de kredietcrisis van 2008 waarbij het economisch zeer slecht ging met Nederland kwamen de vraagstukken rondom economie en financiën voor de kiezers naar voren als belangrijke onderwerpen voor de politiek (NKO, 2006-2015, p. 3). Hoewel er volgens Kirkman (2010) geen eenduidige definitie is van economische crisis, kan wel worden vastgesteld dat een crisis veroorzaakt wordt door een plotse verstoring van hoe een economie normaal werkt. Door deze verstoring ontstaan er veel onzekerheden over financiën, werk, productie en investeringen (Kirkman, 2010). Volgens Bélanger & Nadeau reageren kiezers op de staat van de economie en nemen kiezers dit mee als belangrijke factor bij hun stemkeuze (2014, p. 436).

Kiezers die positief denken over de economie, en aangeven dat economie een belangrijke rol speelt bij hun stemkeuze, zullen meestal hun stem uitbrengen op regeringspartijen. Terwijl kiezers waarbij economie ook een belangrijke rol speelt tijdens het stemmen, maar met negatieve opvattingen over de economie, eerder op de oppositie zullen stemmen. Dit concept wordt beschreven in de *Performance Voting Theory* (Stiers, 2022, p. 400). Veel bestaande onderzoeken tonen volgens Bélanger en Gélinau (2010, p. 84) aan dat er een link is tussen de staat van de economie en de uitkomst van verkiezingen. Echter gebeurt het ook dat in tijden waar het economisch slechter gaat, een zittende politieke partij stemmen wint, ondanks dat deze partij (mede)verantwoordelijk is voor de staat van de economie. Het effect dat economie heeft op de steun voor partijen verschilt tussen partijen. De ene partij lijkt harder gestraft te worden voor de economie crisis dan de ander. Dit verklaren Bélanger en Gélinau (2010, p. 84) door de opvatting van kiezers over de competentie van een partij om de verslechterende economie aan te pakken.

Bij de evaluatie van de politiek hebben kiezers de keuze om naar de toekomst te kijken of naar het verleden, wat prospectief en retrospectief stemmen wordt genoemd (Stiers, 2022, p. 401). Beide perspectieven spelen, in andere mate, een rol bij het maken van stemkeuzes (Evans, 2004, p. 135). Prospectief en retrospectief stemmen zijn onderdelen van de *Economic Voting Theory*. Over het algemeen reflecteren kiezers op de economische situatie van de afgelopen jaren en gebruiken deze beoordeling als basis voor hun verwachtingen voor de komende jaren (Evans, 2004, p. 136).

Dit onderzoek zal zich richten op het effect van kiezers die aangeven ‘Economie en Financiën’ het belangrijkste nationale probleem te vinden en hun stemkeuze op partijen die dit ook vinden. Het belang van economische kwesties kan volgens Singer (2011, p. 621) verschillen per verkiezing. Want hoe hoog economie op de publieke agenda staat wordt sterk beïnvloed door de staat van de economie (Bélanger & Nadeau, 2014, p. 436). Daarnaast zal worden onderzocht wat het effect is van het hebben van een sterke partij identificatie van kiezers, en hun stemkeuze op partijen die economie belangrijk vinden.

Als we dit vraagstuk toepassen op de kredietcrisis in Nederland van 2008, zou de traditionele theorie van *Economic Voting* hier dus ook niet voldoende het stemgedrag kunnen verklaren. Het is daarom van belang om te onderzoeken of kiezers in Nederland ook in tijden van crisis sneller geneigd zijn om te stemmen op politieke partijen die meer de nadruk leggen op de staat van de economie, en deze willen verbeteren, dan andere partijen. Mensen merken immers meer de negatieve gevolgen van economische crisis, zoals bezuinigingen in de zorg, bedrijven die failliet gaan, meer werkloosheid en inflatie (NKO 2006-2015, p. 63). In tijden dat het economisch beter gaat met een land zou dit effect minder zichtbaar moeten zijn, het *issue* ‘economie’ staat dan immers minder hoog op de publieke agenda.

Kijkend naar de kredietcrisis van 2008, is het nuttig om te onderzoeken of er een duidelijk verschil is in stemgedrag voor en na een economische crisis. In dit onderzoek wordt gekeken naar de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en van 2010, die plaatsvonden vlak voor en vlak na de kredietcrisis. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

Wat is het effect van de kredietcrisis op de keuze van kiezers, die aangeven economie het belangrijkste nationale probleem te vinden, om te stemmen op een politieke partij die dit ook vindt, tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en van 2010?

Deze scriptie draagt daarmee bij aan een bredere discussie over de rol van economische kwesties in de politiek en benadrukt het belang om kritisch te blijven kijken naar de politiek om stemgedrag beter te kunnen verklaren. Volgens Bélanger en Nadeau (2014, p. 436) gaat de theorie van *Economic Voting* namelijk niet op in tijden van economische crisis als de kiezer wordt overtuigd dat de zittende partijen het meest competent te zijn om de economische crisis aan te pakken. Ondanks dat de crisis is ontstaan onder het beleid van de zittende partijen. Hier zit een belangrijk kennishiaat. Deze bevindingen hebben implicaties voor toekomstig onderzoek naar

economisch stemgedrag. Ze geven aan dat wetenschappers die zich bezighouden met economisch stemgedrag waarschijnlijk meer aandacht moeten besteden aan de manieren waarop politieke partijen het economische vraagstuk tijdens verkiezingscampagnes formuleren (Bélanger & Nadeau, 2014, p. 481). Want als zittende partijen het electoraat kunnen overtuigen om op hen te stemmen, zelfs als het economisch slecht gaat met een land, wordt daarmee geïmpliceerd dat politieke campagnes belangrijk zijn, en van invloed zijn op de kiezer (Bélanger & Gélineau, 2010, p. 84).

Theoretisch kader

Belang van het *issue* ‘Economie en Financiën’

De kredietcrisis van 2008 leidt in veel Westerse landen tot de ergste recessie sinds de Tweede Wereldoorlog (Talvin, 2017, p.696). Volgens Vermeend (2009) geeft het jaar 2008 een ‘somber beeld’. De aandelenkoersen kelderen, grote bedrijven draaien enorme verliezen, mensen worden massaal ontslagen en banken over de hele wereld vallen om of worden overgenomen door de staat (Vermeend, 2009, p. 11). Zulke gigantische economische onzekerheden hebben volgens de klassieke theorie van *Economic Voting* een direct negatief effect op de politiek (Talvin, 2017, p.696). Hoe zwaarder men een probleem laat wegen, in dit geval de economie, hangt af van de grootte en urgentie van het probleem (Davidsson & Marx, 2013, p. 507). Bepaalde kwesties die belangrijk zijn voor kiezers, ook wel *issues* genoemd, kunnen op twee manieren hoog op de publieke agenda komen volgens Singer (2011, p. 622).

Ten eerste is toegankelijkheid van een *issue* belangrijk. Hoe makkelijker kiezers informatie over een kwestie kunnen inwinnen, hoe beter kiezers een kwestie kunnen begrijpen. Hierbij spelen de media een belangrijke rol. Soroka (2006, p. 372) stelt dat hoe de media nieuws uitbrengen over de economie, een direct effect heeft op de perceptie van de kiezer over de economie. Kiezers hebben een asymmetrische reactie op positief en negatief nieuws. Zo zijn kiezers veel gevoeliger voor negatief nieuws, en reageren dus ook veel sterker op negatief nieuws, dan op positief nieuws (Soroka, 2006, p. 373). Door media-aandacht kan een bepaalde *issue* dus op de publieke agenda komen. Ten tweede is de mate waarin een *issue* kiezers persoonlijk zal raken belangrijk. In hoeverre kiezers hun stem baseren op kwesties rondom economie hangt af van de mate waarin kiezers worden geraakt door de verslechterende economie. Kiezers die meer negatieve gevolgen van de economie ervaren, zullen sneller op een partij stemmen die economie benoemd als een belangrijk probleem (Singer, 2011, p. 628).

In tijden van economische crisis domineert deze kwestie het nieuws, waardoor informatie makkelijk te vinden is en de media er veel aandacht aan geven. Hierdoor kunnen we verwachten dat kiezers de problemen rondom ‘Economie en Financiën’ vaker benoemen in economische slechte tijden. In economische goede tijden blijft de kwestie meer op de achtergrond en benoemen kiezers het minder (Singer, 2011, p. 622). Kijkend naar de kredietcrisis in Nederland van 2008, kunnen we verwachten dat kiezers de kwestie ‘Economie en Financiën’ minder benoemen tijdens de Tweede Kamerverkiezingen voor de crisis in 2006, dan tijdens de Tweede Kamerverkiezingen na de crisis in 2010.

Aan de hand van deze theorie kan de eerste hypothese worden gesteld, deze luidt als volgt:
H.1: In 2006 werd het issue 'Economie en Financiën' minder belangrijk gevonden door de kiezer dan in 2010.

Economie als prioriteit en *Economic Voting Theory*

De theorie van *Economic Voting* stelt dat stemkeuze sterk beïnvloed wordt door economische factoren (Evans, 2004, p. 119). Als het goed gaat met de economie belonen we de zittende overheid door bij de eerstvolgende verkiezing weer op hen te stemmen, als het slecht gaat met de economie straffen we de zittende overheid door juist op de oppositie te stemmen. Dit valt onder het brede concept wat we *Performance Voting* noemen (Stiers, 2022). Binnen de *Economic Voting Theory* zijn er volgens Bélanger en Nadeau (2014) twee grote conclusies.

De eerste conclusie is dat mensen hun stemkeuze meer laten beïnvloeden door de nationale economie dan door hun persoonlijke economische situatie. Bij het bepalen van wat men gaat stemmen weegt het dus zwaarder wat een partij kan betekenen voor de gehele landelijke economie, dan voor iemands eigen financiën (Evans, 2004, p. 138). Overheden voeren immers beleid wat goed zou zijn voor het gehele land, hierbij wordt uiteraard niet gekeken naar elk los individu. Het is niet zo dat mensen zich meer bekommeren om de financiën van een ander, maar men is ervan bewust dat economische vooruitgang voor het grotere geheel waarschijnlijk ook zal leiden tot meer economische voordelen voor zichzelf (Evans, 2004, p. 138). Deze twee perspectieven van stemmen, dus ofwel vanuit het eigen perspectief of vanuit een breder landelijk perspectief stemmen heten de '*pocket-book*' en '*sociotropic*' modellen (Evans, 2015, p. 197). Ook Lewis-Beck en Nadeau (2011, p. 289) benoemen dat er meer bewijs is voor het '*pocket-book*' model.

De tweede grote conclusie binnen de *Economic Voting Theory* stelt dat mensen bij het stemmen kunnen kijken naar de toekomst, of naar het verleden. In dat eerste geval zal de kiezer een verwachting hebben voor de toekomst en zijn of haar keuze op basis van die verwachting maken, los van wat er in de afgelopen jaren is gebeurd. Deze kiezer noemen we de prospectieve *economic voter* (Evans, 2004, p. 135). Maar de kiezer kan er ook voor kiezen om wel te kijken naar het beleid van de zittende overheid en de oppositie van de afgelopen jaren, en zijn of haar stem hierop te baseren. Deze kiezer is de retrospectieve *economic voter* (Evans, 2004, p. 135). Volgens Stiers en Dassonneville (2020, p. 100) is er meer bewijs dat kiezers retrospectief stemmen, dan prospectief. Door retrospectief te stemmen kunnen kiezers de overheid

verantwoordelijk stellen voor het beleid van de afgelopen jaren en reageren kiezers op de staat van de economie bij hun stemkeuze (Stiers & Dassonneville, 2020, p. 100). Mensen kijken sneller naar de economische situatie van het verleden, dan naar de verwachtingen voor de toekomst (Bélanger & Nadeau, 2014, p. 464-465). De beoordeling van politieke partijen op basis van hun eerdere prestaties, kunnen zowel negatief als positief zijn. Op basis van deze beoordelingen maken mensen de keuze voor hun stem voor de toekomst (Plescia & Kritzinger, 2017, p. 250).

Een politieke partij kan ervoor kiezen om bepaalde kwesties die belangrijk zijn voor kiezers naar zich toe te trekken (Walgrave & De Swert, 2007, p. 39). Denk hierbij bijvoorbeeld aan migratie, zorg, minderheden of klimaat. Partijen leggen dan bewust meer of minder de nadruk op bepaalde kwesties. Op die manier profileren ze zich op een specifieke manier naar de kiezer. Hoewel het niet altijd zo is dat een specifieke partij gesteund wordt door een specifieke groep kiezers, is er wel een wisselwerking zichtbaar waarbij groepen partijen steunen omdat deze partij hun sociale of economische situatie wil verbeteren. De partij promoot de ideeën van die groep en ontvangt daardoor steun (Walgrave & De Swert, 2007, p. 40). Als de partij erin slaagt om de kwestie aan te pakken ten gunste van die groep, ontstaat er een reputatie dat die partij competent is om het *issue* aan te pakken (Petrocik, 1996, p. 828). Waar eerst lang werd gesteld dat de *issues* die partijen naar zich toetrekken leiden tot een langdurige associatie van de kiezer over dat specifieke *issue* met die partij, beargumenteren Walgrave en De Swert dat hetgeen waar kiezers partijen mee associëren wel degelijk kan veranderen (2007, p. 39). Partijen kunnen namelijk *issues* toe-eigenen die nog van niemand zijn, of juist wat minder nadruk leggen op hun oorspronkelijke *issues* (Walgrave & De Swert, 2007, p. 39).

In het besluiten wat de kiezer het belangrijkste nationale probleem vindt, spelen de media een grote rol (Walgrave & De Swert, 2007, p. 39). De media kunnen keer op keer een partij benoemen als het gaat om een specifieke politieke kwestie (Walgrave & De Swert, 2007, p. 55). Door het constant te benoemen van een *issue* in de media kan een partij het *issue* zijn eigendom maken. In het hoofd van mediagebruikers wordt dan de connectie gemaakt tussen het *issue* en de partij (Walgrave et al, 2009, p. 154). In tijden van economische crisis, als economie hoog op de publieke agenda staat, kan het dus gunstig zijn voor partijen om de nadruk te leggen op economische standpunten en economisch beleid (Talvin, 2017, p. 697). Kiezers zijn gevoeliger voor negatieve informatie in de media, dan voor positieve informatie. In tijden van economische crisis laten kiezers de kwestie 'economie' dus zwaarder wegen, dan in tijden van economische groei (Talvin, 2017, p. 698). Partijen moeten extra nadruk leggen op deze belangrijkste *issues* om

een voorsprong te krijgen bij kiezers (Lachat, 2014, p. 728). Als een partij aangeeft een bepaald probleem als belangrijk nationaal probleem te zien, zal deze partij hoogstwaarschijnlijk grote electorale voorsprong behalen (Lachat, 2014, p. 729).

Aan de hand van de theorie kan de tweede hypothese worden gesteld, deze luidt als volgt:
H.2: In 2010 is het effect, van kiezers die aangeven 'Economie en Financiën' het belangrijkste nationale probleem te vinden bij het stemmen op een partij die dit ook vindt, sterker dan in 2006.

Een sterke partij identificatie en stemkeuze

Het hebben van een sterke partij identificatie kan effect hebben op stemkeuze, doordat de kiezer tijdens verkiezingen een standaard neiging heeft om op zijn of haar voorkeurspartij te stemmen (Dalton, 2021, p. 8). De sterke identificatie stamt vaak af van een langdurige familietraditie, waarbij van generatie op generatie politieke standpunten worden doorgegeven (Dalton, 2021, p. 19). De partij identificatie kan ook simpelweg komen door een gewoonte om op een partij te stemmen. Hoe vaker de kiezer op een partij stemt, hoe sterker de partij identificatie wordt (Sanders, 2003, p. 241). Downs (1957) benoemt dat, doordat kiezers de gewoonte opbouwen op om steeds op dezelfde partij te stemmen, de moeite die het kost om te stemmen gereduceerd kan worden. De kiezer hoeft immers bij verkiezingen weinig tot geen nieuwe informatie in te winnen over politieke partijen, omdat de kiezer al weet wat hij of zij zal stemmen.

Zowel retrospectief *economic voting* en partij identificatie hebben invloed op de stemkeuze van de kiezer (Sanders, 2003, 243). Echter neemt de invloed van partij identificatie op stemkeuze in Westerse democratieën steeds meer af volgens Sanders (2003, p. 244). Dit zien we ook in Nederland. Door de ontzuiling vanaf de jaren 60 neemt het stemmen volgens vaste patronen die werden bepaald voor veelal godsdienst of sociale klasse, af (Remkes et al., 2018, p. 49). Lang zorgden de sociale structuren en politieke loyaliteit van kiezers voor veel stabiliteit in Westerse democratieën (Thomassen, 2006, p. 107). Volgens Walgrave en De Swert (2007, p. 38) wordt het belang van populaire *issues* steeds groter voor kiezers bij verkiezingen. *Issues* vervangen diepgewortelde partij voorkeuren in de maatschappij. Mensen identificeren zich steeds minder puur op ideologisch vlak met partijen.

De mening van de kiezer over een bepaalde kwestie blijft vrij stabiel over een lange periode, maar de perceptie over hoe belangrijk de kwestie is veranderd wel veel met de tijd (Walgrave & De Swert, 2007, p. 38). De moderne hoogopgeleide Westerse burger heeft volgens Thomassen (2006, p. 124) geen sterke identificatie meer nodig om deel te nemen aan de

verkiezingen. Er is genoeg informatie beschikbaar om een weloverwogen stemkeuze te maken los van partij identificatie.

De mate waarin zittende politieke partijen gestraft worden voor de staat van de economie verschilt. De ene zittende partij kan stemmen verliezen terwijl de andere zittende partij juist stemmen erbij krijgt (Bélanger & Gélinau, 2010, p. 84). Hier speelt volgens Bélanger en Gélinau de perceptie van de kiezer over de competentie van een partij om belangrijke *issues* aan te pakken een grote rol. Deze perceptie wordt beïnvloed door hoe de partij zich opstelt ten opzichte van een *issue*, en door hoe de media informatie met de kiezer delen (Sanders, 2003, p. 244). De links- of rechtsgeoriënteerdheid van een partij heeft hier ook invloed op. Linkse partijen worden sneller gestraft voor veel werkloosheid, terwijl rechtse partijen eerder gestraft worden voor inflatie (Bélanger & Gélinau, 2010, p. 86).

Bélanger en Nadeau benoemen dat als bepaalde vraagstukken hoog op de publieke agenda komen, het effect van het hebben van een sterke voorkeurspartij en het benoemen van de partij die het meest competent is om het *issue* economie aan te pakken, los van elkaar kan staan (2014, p. 472). In tijden van economische crisis kan men dus vooralsnog een sterke partij identificatie hebben, maar toch op een andere partij stemmen die zich meer uitspreekt over de problemen rondom de economie.

Hoewel de invloed van een sterke partij identificatie in Nederland is afgenomen sinds de jaren 60, kan het effect van partij identificatie niet worden genegeerd bij onderzoek naar stemgedrag (Evans, 2004, p. 140-141). Als vraagstukken rondom de verslechterende economie hoger op de publieke agenda komen, neemt het effect van het hebben van korte termijn economische zorgen toe voor de kiezer. Hierdoor kan de kiezer sneller geneigd zijn om partij identificatie los te laten en economische belangen de prioriteit te geven bij stemkeuze (Sanders, 2003, p. 244)

Aan de hand van deze theorie kan de derde hypothese worden gesteld, deze luidt als volgt:
H.3: Het interactie-effect tussen het hebben van een sterke partij identificatie en 'Economie en Financiën' het belangrijkste nationale probleem te vinden, is sterker in 2006 dan in 2010.

Methodologie

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden zal een *caseselectie* worden gemaakt van de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en van 2010. De hypothesen in dit onderzoek worden getoetst aan de hand van data die is verzameld rondom de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en 2010. De data die wordt gebruikt is verzameld en gebruikt bij het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO) in 2006 en 2010. De database hiervoor heet de Dutch Parliamentary Election Study, ook wel afgekort tot DPES. Het Nationaal Kiezersonderzoek presenteert kwantitatieve data over stemgedrag van de Nederlandse kiezer, hierbij wordt gekeken naar alle verschillende groepen binnen het electoraat (NKO 2006-2012, p. 3).

De keuze voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en 2010 is gebaseerd op de onderwerpen die tijdens die verkiezingen relevant waren. Voorafgaand aan de *caseselectie* was de keuze gemaakt dat het onderzoek zou gaan over stemgedrag in tijden van economische crisis. In 2008 brak er een wereldwijde kredietcrisis uit, die ook Nederland hard raakte. Daarom wordt er in dit onderzoek gekeken naar de verkiezingen voor en na deze kredietcrisis. Dat zijn de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en 2010. In deze paragraaf worden eerst de afhankelijke variabele, de onafhankelijke variabele en de controle variabele besproken. Daarna wordt besproken welke statistische toets er gebruikt zal worden.

Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele die in dit onderzoek wordt gemeten kijkt of kiezers hebben gestemd op een politieke partij die waarde hecht aan economisch gezond overheidsbeleid. Om te bepalen of een partij de economie wel of niet als een van de belangrijkste punten ziet, is gebruikt gemaakt van de data van het *Manifesto Project* (z.d.).¹ Het *Manifesto Project* (z.d.) analyseert verkiezingsprogramma's van politieke partijen om beleidsvoorkeuren te bestuderen. Dit wordt gedaan voor meer dan vijftig landen en meer dan 1000 partijen wereldwijd (Lehmann et al., 2023). Ook Nederland wordt meegenomen in deze analyse, hieronder vallen de partijen die zetels hebben gehaald bij Tweede Kamerverkiezingen (Lehmann et al., 2023). Aangezien dit onderzoek zich beperkt tot de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en van 2010 worden alleen de partijen meegenomen in de analyse die tijdens die verkiezingen zetels hebben bepaald. De verkiezingsprogramma's worden door de onderzoekers van het *Manifesto Project* (z.d.)

---

¹ Meer informatie is te vinden op de website van het *Manifesto Project*: <https://manifesto-project.wzb.eu>

beoordeeld op basis van veel verschillende variabelen, verdeeld over zeven domeinen. De zeven domeinen betreffen internationale relaties, democratie, het politieke systeem, economie, welvaart, de samenleving en sociale groepen. In dit onderzoek wordt gekeken naar de variabele: *Economic Orthodoxy*, deze valt onder het vierde domein, namelijk: economie. Aan de hand van deze variabele worden partijen beoordeeld op hun “noodzaak voor economisch gezond overheidsbeleid” (Lehmann et al., 2023). Hieronder vallen ook het verkleinen van begrotingstekorten, terugtrekken in crisissituaties, bezuinigingen in tijden van economische crisis, het ondersteunen van de aandelenmarkt en het banksysteem, en het ondersteunen van een sterke valuta (Lehmann et al., 2023). De verkiezingsprogramma’s van de partijen worden door het *Manifesto Project* (z.d.) geanalyseerd. De zinnen worden vervolgens gecodeerd en gekoppeld aan een van de zeven domeinen met ieder zijn eigen variabelen. Hoe vaker er over een bepaald beleidsdomein wordt geschreven in een verkiezingsprogramma, hoe hoger de desbetreffende partij scoort op die variabele.

Aan de hand van de verkiezingen van 2006 en van 2010, en de score van politieke partijen op de variabele ‘*Economic Orthodoxy*’, kan de volgende tabel worden gepresenteerd.

Tabel 1. *Manifesto Project* data score van partijen op de variabele: *Economic Orthodoxy* in 2006 en in 2010².

		Tweede Kamerverkiezingen			
		2006	2010	Dummy codering 2006	Dummy codering 2010
Score van	GL	0.35	0.835	0	0
partijen op	SP	0.342	2.887	0	1
de variabele	PvdA	0.397	1.367	0	0
'Economic	D66	0.663	2.932	1	1
Orthodoxy'	VVD	0.921	2.628	1	1
	CDA	1.573	2.693	1	1
	CU	0.843	2.236	1	1
	PVV ³	0	3.54	0	1
	PvdD ⁴	0	1.034	0	0
	SGP	1.192	1.752	1	0

Bron: *Manifesto Project* (z.d.)

Op basis van de partij waarop respondenten hebben gestemd is de dummy variabele aangemaakt voor de variabele '*Party voted for in 2006 elections*' en de variabele '*Party voted for in 2010 elections*' uit DPES 2006 en DPES 2010. Deze dummy variabele zal de afhankelijke variabele zijn in de analyse⁵. Tabel 1 geeft de score weer van politieke partijen in Nederland op de variabele '*Economic Orthodoxy*' uit het *Manifesto Project* (z.d.). Dit zijn politieke partijen die bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 en 2010 minimaal één zetel hebben bepaald. Alle overige politieke partijen worden achterwege gelaten in het *Manifesto Project* (z.d.). Omdat over deze partijen geen data beschikbaar is in het *Manifesto Project* (z.d.) worden deze partijen in dit

² De waardes zijn afgerond op drie cijfers achter de komma volgens de vijfde editie van de *Manifesto Coding Instructions*.

³ De PVV deed in 2006 voor het eerst mee aan de Tweede Kamerverkiezingen. Het verkiezingsprogramma was zeer beknopt en bevatte maar 6 pagina's. Er staat in het verkiezingsprogramma niks vermeld over de economie, vandaar dat de waarde voor 2006 nul is (Manifesto Projects, z.d.).

⁴ De PvdD gaat in het verkiezingsprogramma van 2006 niet in op inhoudelijke punten over de economie in Nederland, dit verklaart de waarde nul (Manifesto Projects, z.d.).

⁵ De nieuwe variabelen heten: *Partij_benadrukt_economie_2006* en *Partij_benadrukt_economie_2010*.

onderzoek ook achterwege gelaten. In tabel 1 is duidelijk te zien dat er bij alle tien partijen een toename is op de score op de *'Economic Orthodoxy'* variabele in 2010 ten opzichte van 2006.

Om een onderscheid te maken tussen de partijen die wel of niet economie als belangrijk onderwerp opnemen in hun verkiezingsprogramma is per verkiezing berekend welke partijen boven, en onder het totale gemiddelden liggen, op de score van partijen op de *'Economic Orthodoxy'* variabele. De gemiddelde score van alle partijen in 2006 is: 0,628. De gemiddelde score van alle partijen in 2010 is: 2,1904. De partijen die onder het gemiddelde vallen krijgen de waarde 0, de partijen die boven het gemiddelde vallen krijgen de waarde 1⁶. De dummy variabele zal als afhankelijke variabele de vergelijking maken tussen deze twee groepen. In dit onderzoek is bewust gekomen om de afhankelijke variabele te her-coderen tot dummy variabele. Een interval ratio variabele zou ons meer vertellen over de afstand tussen punten, maar in dit onderzoek zijn we slechts geïnteresseerd in twee uitkomsten. Het wel of niet stemmen op een partij die belang hecht aan economisch gezond beleid.

Onafhankelijke variabele

De onafhankelijke variabele kijkt naar de antwoorden die respondenten geven op de vraag: 'Wat is het belangrijkste nationale probleem?' Deze vraag is zowel in het NKO 2006 als het NKO 2010 aan respondenten gesteld. In 2006 konden respondenten zeven antwoorden geven, in 2010 werd respondenten gevraagd slechts twee antwoorden te geven. In deze analyse zal alleen worden gekeken naar het eerste antwoord van respondenten, dus wat men aangaf het allerbelangrijkste nationale probleem te vinden op dat moment. Wat gelijk opvalt is dat het aantal respondenten dat een antwoord op deze vraag geeft, wat gerelateerd is aan de economie, aanzienlijk is toegenomen in 2010 ten opzichte van 2006. Voor de logistische regressie is een dummy variabele van de variabele *'Most important national problem'* gemaakt⁷. Alle antwoorden van respondenten die de economie, financiën, staatsschulden, crisis, inkomen, prijzen, belastingen of andere onderwerpen die sterk verbonden zijn met het *issue* economie, zijn in de dummy variabele gecodeerd als 1. Alle andere antwoorden, die niet gerelateerd zijn aan de economie, hebben de waarde 0 toegewezen gekregen. In tabel 2 staat weergegeven hoeveel procent van de respondenten in 2006 aangeeft

---

⁶ In tabel 1 staat weergegeven wat de Dummy codering is per partij in 2006 en 2010.

⁷ De nieuwe variabelen heten: Belangrijkste_Nationale_Probleem_2006 en Belangrijkste_Nationale_Probleem_2010

economie, of een *issue* wat hier sterk mee verbonden is, het belangrijkste probleem te vinden, en hoeveel procent van de respondenten dit in 2010 aangeeft.

Tabel 2. Het belangrijkste nationale probleem volgens respondenten in 2006 en in 2010 in procenten.

		Belangrijkst nationaal probleem in percentages		
		Economie	Overige problemen	Totaal
Tweede	2006	6,2%	93,9%	100%
Kamerverkiezingen	2010	28,0%	72,0%	100%

Bron: DPES 2006 en DPES 2010

Controle variabele

In dit onderzoek wordt de variabele partij identificatie toegevoegd als controle variabele⁸. In tijden van economische crisis speelt zowel *economic voting* als het hebben van een sterke partij identificatie een rol voor kiezers bij de stemkeuze (Sanders, 2003, p. 243). Echter moet dit effect volgens Bélanger en Nadeau (2014, p. 468) niet worden overschat. De auteurs benoemen dat het effect van het hebben van een sterke voorkeurspartij en het benoemen van een partij die het meest competent is om een economische crisis aan te pakken, los van elkaar kan staan (2014, p. 472). Sommige kiezers benoemen vooralsnog de partij waarvan ze overtuigd zijn dat die het *issue* aan kan pakken, ook als dit niet hun voorkeurspartij is (Bélanger & Nadeau, 2014, p. 475). Echter benoemd Evans (2004, p. 140-141) dat bij het onderzoek doen naar het effect van economie op politiek de partij identificatie wel moet worden meegenomen als controle variabele. Zo zouden volgens Evans (2004, p. 141) de assumpties van mensen over de economie voor de komende jaren, waarschijnlijk wel beïnvloed worden door partij identificatie. Om het effect van het hebben van een sterke partij identificatie te meten is in de dataset van 2006 en van 2010 voor de variabele '*Respondent is (not) adherent to a party*' een dummy variabele aangemaakt. Hier staat de waarde 1 voor mensen die wel een sterke partij identificatie hebben, de waarde 0 staat voor mensen die dit

⁸ Er is ook overwogen om de variabele: '*Respondent is (not) member of a party*' te gebruiken als controle variabele, maar in zowel 2006 als 2010 gaf maar ongeveer 4,5 procent van de respondenten aan lid te zijn van een politieke partij. Aangezien het effect van de controle variabele dan erg beperkt zou zijn is ervoor gekozen om partij identificatie als controle variabele te houden. Dit geeft namelijk ongeveer 30 procent van de respondenten in 2006 en 2010 aan.

niet hebben⁹. In tabel 3 staat weergegeven hoeveel procent van de respondenten aangeeft een sterke partij identificatie te hebben in 2006, en in 2010.

Tabel 3. Respondenten met een sterke partij identificatie en zwakke partij identificatie in 2006 en in 2010 in procenten.

		Partij identificatie		
		Sterke identificatie	Zwakke identificatie	Totaal
Tweede	2006	28,9%	71,1%	100%
Kamerverkiezingen	2010	29,9%	70,1%	100%

Bron: DPES 2006 en DPES 2010

Logistische regressie

In dit onderzoek zullen de hypothesen worden getoetst aan de hand van een logistische regressie. Voor een logistische regressie is het van belang dat de afhankelijke variabele dichotoom is, dus uit twee categorieën bestaat (Sieben & Linssen, 2009, p.3). De afhankelijke variabelen uit het NKO 2006 en het NKO 2010 in hun oorspronkelijke vorm, namelijk: ‘*Party voted for in 2006 elections*’ en ‘*Party voted for in 2010 elections*’ zijn nominaal gemeten. De nominale afhankelijke variabele is in zijn oorspronkelijke vorm niet geschikt voor een lineaire of een logistische regressie.

In dit onderzoek is ervoor gekozen om de afhankelijke variabele te her-coderen tot een dummy variabele. De afhankelijke variabele meet of kiezers wel of niet hebben gestemd op een partij die de nadruk legt op economisch gezond beleid. Hierbij worden dus twee groepen met elkaar vergeleken, namelijk de mensen die wel op deze partijen hebben gestemd en de mensen die dit niet hebben gedaan. De afhankelijke variabele is gecodeerd aan de hand van data van het *Manifesto Project* (z.d.). Aangezien de scores van de partijen in het *Manifesto Project* (z.d.) heel dicht bij elkaar liggen, is een interval ratio variabele niet geschikt. Een interval ratio variabele legt de nadruk op de subtiele verschillen tussen alle partijen, terwijl dit onderzoek zich juist richt op de verschillen tussen twee groepen partijen.

⁹ De nieuwe variabelen heten: *Party_identification_2006* en *Party_identification_2010*

Resultaten

Tabel 4. Logistische regressieanalyse van de kans te gaan stemmen op een partij die economisch gezond beleid belangrijk vindt (*odds ratio*'s).

	2006	2010
(Constante)	0,849**	2,694***
Economie belangrijkste nationale probleem	0,608* [0,392; 0,943]	0,923 [0,718; 1,188]
Sterke partij identificatie	1,608*** [1,343; 1,926]	0,624*** [0,486; 0,801]
Economie belangrijkste nationale probleem*Sterke partij identificatie	0,574 [0,237; 1,389]	1,625* [1,060; 2,492]
-2LL	3128,403	2428,639
Cox and Snell's R ²	0,017	0,007
Nagelkerke pseudo R ²	0,023	0,010
Omnibus Test: X ²	39,740***	14,029*
N	2806	2621

Noot: odds ratio's met 95% betrouwbaarheidsintervallen tussen haken.

***p < 0,001, **p < 0,01, *p < 0,05

Resultaten logistische regressieanalyse 2006

De resultaten van de logistische regressieanalyse zijn weergegeven in tabel 4. Als eerste wordt er gekeken naar de logistische regressie van 2006, deze is gedaan met de data uit DPES 2006. Er is een negatief effect van mensen die aangeven economie het belangrijkste nationale probleem te vinden en het stemmen op een partij die dit ook vindt. Dit effect is significant op een 95% betrouwbaarheidsinterval. Er is een positief effect van het hebben van een sterke partij identificatie op het stemmen op een partij die belang hecht aan economie. Dit effect is significant op een 99% betrouwbaarheidsinterval.

Om te weten of het model goed past bij de data die er is geschat, wordt gekeken naar de Chi²-toets (Chi-Kwadraat). Hiervoor is gekeken naar de Omnibus Test X². De Omnibus Test X² is significant, dus kan geconcludeerd worden dat het model met de variabelen beter past dan het model zonder deze variabelen. De Nagelkerke pseudo R² geeft een idee van de fit van het model.

Als de waarde dichterbij 1 ligt heeft het model een betere voorspellende waarde. In dit model is de waarde 0,023 en kan dus geconcludeerd worden dat het model niet heel krachtig is.

Het interactie-effect gemeten tussen de variabelen ‘Economie belangrijkste nationale probleem’ en ‘Sterke partij identificatie’ is niet significant.

Tabel 5. ‘Partij identificatie’ en ‘Belangrijkste nationale probleem’ in procenten.

		Partij identificatie	
		Sterk	Zwak
Belangrijkste nationaal probleem	Economie	45%	52%
	Overige problemen	58%	36%

Bron: DPES 2006

Om de kansen te berekenen of mensen wel of niet stemmen op een partij die hoog scoort op de variabele ‘*Economic Orthodoxy*’ in het *Manifesto Project* (z.d.) kijken we naar de *odds* in tabel 4. In tabel 5 staan de kansen om te stemmen op een partij die hoog scoort op de ‘*Economic Orthodoxy*’ variabele weergegeven in procenten. De kansen staan weergegeven voor alle van de vier mogelijke combinaties van respondenten.

De kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de ‘*Economic Orthodoxy*’ variabele voor iemand die aangeeft economie het belangrijkste nationale probleem te vinden en met een sterke partij identificatie is 45%, bij een zwakke partij identificatie is dit 52%. De kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de ‘*Economic Orthodoxy*’ variabele voor iemand die aangeeft economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden en met een sterke partij identificatie is 58%, bij een zwakke partij identificatie is dit 36%.

Bij het hebben van een sterke partij identificatie en het aangeven dat economie het belangrijkste nationale probleem is, neemt de kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de ‘*Economic Orthodoxy*’ variabele af met 13 procentpunten, ten opzichte van respondenten met een sterke partij identificatie die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden. Bij het hebben van een zwakke partij identificatie en het aangeven dat economie het belangrijkste nationale probleem is, neemt de kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de ‘*Economic Orthodoxy*’ variabele toe met 16 procentpunten ten opzichte van respondenten

met een zwakke partij identificatie die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden.

Aan de hand van tabel 5 kunnen we concluderen dat respondenten met een sterke partij identificatie, die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden de grootste kans hebben om te stemmen op een partij die hoog scoort op de ‘*Economic Orthodoxy*’ variabele.

Resultaten logistische regressieanalyse 2010

Voor het model van de data uit 2010 is ook een logistische regressieanalyse uitgevoerd, de data komt uit DPES 2010. Ook voor het model uit 2010 zal worden gekeken hoe goed de data bij het model past. Er is een negatief effect van mensen die aangeven economie het belangrijkste nationale probleem te vinden en het stemmen op een partij die dit ook vindt. Dit effect is niet significant. Het resultaat van de onafhankelijke variabele ‘Sterke partij identificatie’ is significant. Er is een significant negatief effect van partij identificatie op het stemmen op een partij die economie belangrijker vindt. Dit effect is significant op een 99% betrouwbaarheidsinterval.

Om te kijken hoe goed de data passen bij het model wordt eerst gekeken naar de Omnibus Test X^2 . De Omnibus Test X^2 is significant, dus kan geconcludeerd worden dat het model met de variabelen beter past dan het model zonder deze variabelen. De Nagelkerke pseudo R^2 is 0,010, dus er kan geconcludeerd worden dat het model niet heel krachtig is.

Het interactie-effect gemeten tussen de variabelen ‘Economie belangrijkste nationale probleem’ en ‘Sterke partij identificatie’ is zowel positief als significant.

Tabel 6. ‘Partij identificatie’ en ‘Belangrijkste nationale probleem’ in procenten.

		Partij identificatie	
		Sterk	Zwak
Belangrijkste nationaal probleem	Economie	66%	55%
	Overige problemen	81%	73%

Bron: DPES 2010

In tabel 6 staan de kansen om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele weergegeven in procenten. De kansen staan weergegeven voor alle van de vier mogelijke combinaties van respondenten.

De kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele voor iemand die aangeeft economie het belangrijkste nationale probleem te vinden en met een sterke partij identificatie is 66%, bij een zwakke partij identificatie is dit 55%. De kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele voor iemand die aangeeft economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden en met een sterke partij identificatie is 81%, bij een zwakke partij identificatie is dit 37%.

Bij het hebben van een sterke partij identificatie en het aangeven dat economie het belangrijkste nationale probleem is, neemt de kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele af met 15 procentpunten, ten opzichte van respondenten met een sterke partij identificatie die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden. Bij het hebben van een zwakke partij identificatie en het aangeven dat economie het belangrijkste nationale probleem is, neemt de kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele toe met 18 procentpunten ten opzichte van respondenten met een zwakke partij identificatie die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden.

Aan de hand van tabel 6 kunnen we concluderen dat respondenten met een sterke partij identificatie, die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden, de grootste kans hebben om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele. Ook onder de respondenten die aangeven economie wel het belangrijkste nationale probleem te vinden, met een sterke partij identificatie, is de kans het grootst. In 2010 zorgt het hebben van een sterke partij identificatie ervoor dat kiezers eerder stemmen op een partij die economie belangrijk vindt. Daarnaast is te zien dat respondenten die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden, toch de grootste kans hebben om te stemmen op een partij die dit wel vindt. Hierover zal verder worden ingegaan in de conclusie.

Conclusie en discussie

Op basis van de modellen van 2006 en 2010 aan de hand van DPES moet *'H.1: In 2006 werd het issue 'Economie en Financiën' minder belangrijk gevonden door de kiezer dan in 2010'* worden aangenomen. We kunnen concluderen dat het *issue* 'Economie en Financiën' in 2010 veel vaker werd genoemd als belangrijkste nationale probleem, dan in 2006. Dit staat weergegeven in tabel 2. We zien duidelijk dat het *issue* als belangrijkste probleem in 2006 door 6,2% van de respondenten werd genoemd en in 2010 door 28% van de respondenten.

Op basis van de modellen van 2006 en 2010 aan de hand van DPES moet *'H.2: In 2010 is het effect, van kiezers die aangeven 'Economie en Financiën' het belangrijkste nationale probleem te vinden bij het stemmen op een partij die dit ook vindt, sterker dan in 2006'* worden aangenomen. In 2010 neemt de kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele voor alle vier mogelijke combinaties van respondenten toe. De kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele voor mensen die aangeven economie het belangrijkste nationale probleem te vinden, met een sterke partij identificatie, neemt toe met 21% in 2010 ten opzichte van 2006. De kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele voor mensen die aangeven economie het belangrijkste nationale probleem te vinden, met een zwakke partij identificatie, neemt toe met 3% in 2010 ten opzichte van 2006. De kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele voor mensen die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden, met een sterke partij identificatie, neemt toe met 23% in 2010 ten opzichte van 2006. En tot slot, de kans om te stemmen op een partij die hoog scoort op de *'Economic Orthodoxy'* variabele voor mensen die aangeven economie niet het belangrijkste nationale probleem te vinden, met een zwakke partij identificatie, neemt toe met 37% in 2010 ten opzichte van 2006.

Wat opvalt is dat respondenten in 2010 die aangeven economie niet het belangrijkste probleem te vinden, toch de grootste kans hebben om te stemmen op een partij die dit wel vindt. Een verklaring hiervoor kan zijn dat respondenten economie wel een belangrijk onderwerp vinden maar het niet als het allerbelangrijkste onderwerp zagen. In 2010 had het *issue* 'Economie en Financiën' grote prioriteit voor meeste kiezer (NKO 2006-2012, p. 3). Deze respondenten hadden mogelijk veelal economie op de tweede of derde plek staan als belangrijkste nationale probleem.

Deze respondenten vallen in dit onderzoek dan onder de groep die overige problemen belangrijker vindt, dit kan een vertekend beeld geven.

Op basis van de modellen van 2006 en 2010 aan de hand van DPES moet '*H.3: Het interactie-effect tussen het hebben van een sterke partij identificatie en 'Economie en Financiën' het belangrijkste nationale probleem te vinden is sterker in 2006 dan in 2010*', worden verworpen. Het interactie-effect is in 2006 niet significant. In 2010 is het interactie-effect wel significant op een 95% betrouwbaarheidsinterval.

Vervolgonderzoek naar stemgedrag in tijden van economische crisis kan zich meer verdiepen in demografische factoren. Gezien de omvang van deze scriptie is gekozen om demografische factoren niet mee te nemen in de analyse, maar het zou een interessant inzicht kunnen geven als bekend wordt welke kiezers met welke achtergronden en leeftijden kwesties rondom economie het belangrijkste vinden. Daarnaast kan het interessant zijn om dieper in te gaan op de rol van de media op stemkeuze, met name de rol van moderne sociale media. Politieke leiders kunnen op hun eigen platforms direct de kiezer bereiken en zich op een bepaalde manier te *framen* naar de kiezer toe. Omdat het effect van persoonlijke sociale media-accounts nog niet zo groot was in de periode 2006-2010, zou anno 2023 onderzocht kunnen worden of sociale media invloed heeft op stemgedrag in tijden van moderne economische crises. Als we het effect hiervan beter in kaart brengen, kan tijdens verkiezingscampagnes beter worden ingespeeld op de kiezer.

In dit onderzoek is zo precies mogelijk te werk gegaan, maar toch zijn er een aantal belangrijke punten te benoemen waar het onderzoek mogelijk tekortschiet. Dit onderzoek heeft als uitgangspunt dat economie in tijden van of vlak na een economische crisis voor alle kiezers het belangrijkste onderwerp is. Uit de literatuur wordt namelijk geconcludeerd dat dit voor veel kiezers het geval is, maar uiteraard kan deze aanname niet voor alle kiezers worden gedaan. Veel andere belangrijke nationale problemen voor kiezers zoals migratie, veiligheid en zorg kunnen ook een grote rol spelen. In dit onderzoek worden al die andere genoemde problemen gecategoriseerd in één groep, terwijl hier ook gradaties in zitten wat betreft de belangrijkheid van deze problemen voor kiezers. Daarnaast, zoals eerder benoemd wordt op pagina 22, hebben veel respondenten aangegeven economie een belangrijk onderwerp te vinden, maar niet het allerbelangrijkste onderwerp. Respondenten die onderwerpen gerelateerd aan de economie op tweede of derde plek hebben gezet, als zijnde belangrijkste nationale probleem, worden in dit onderzoek gecategoriseerd in de groep die economie niet belangrijk vindt. Dit kan een vertekend beeld geven en is daarom belangrijk om te onthouden bij het bekijken van de resultaten.

Tot slot is het belangrijk te benoemen dat de afhankelijke variabele gehercodeerd is aan de hand van data van het *Manifesto Project* (z.d.), hierbij is alleen gekeken naar de score van partijen op 'Economic Orthodoxy' variabele. Hier is bewust voor gekozen omdat deze variabele het best beleid in tijden van economische crisis omschrijft. Maar dit is niet de enige variabele die het *issue* 'economie' bevat. De resultaten van dit onderzoek kunnen dus afwijken wanneer er wel meerdere variabelen van het *Manifesto Project* (z.d.) worden toegevoegd.

Met de logistische regressieanalyse is in dit onderzoek gekeken of er assumpties zijn geschonden, hierbij is gekeken naar multicollineariteit op basis van de VIF-waarde en de Collinearity Tolerance waarde tevens is er gekeken naar outliers en influential cases. Voor zowel de analyse van 2006 en 2010 zijn geen assumpties geschonden. Er is dus geen sprake van multicollineariteit en er zijn geen outliers of influential cases.

Bibliografie

- Bélanger, & Nadeau, R. (2014). Economic crisis, party competence and the economic vote. *Acta Politica*, 49(4), 462–485. <https://doi.org/10.1057/ap.2014.13>
- Belanger, E., & Gélinau, F. (2010). Does Perceived Competence Matter? Political Parties and Economic Voting in Canadian Federal Elections. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 20(1), 83–101. <https://doi.org/10.1080/17457280903450757>
- Dalton, R. (2021, December 22). Party Identification and Its Implications. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Retrieved 17 Dec. 2023, from <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-72>.
- Davidsson, & Marx, P. (2013). Losing the Issue, Losing the Vote: Issue Competition and the Reform of Unemployment Insurance in Germany and Sweden. *Political Studies*, 61(3), 505–522. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2012.00997.x>
- Evans, G., & Andersen, R. (2006). The Political Conditioning of Economic Perceptions. *The Journal of Politics*, 68(1), 194–207. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2006.00380.x>
- Evans, J. A. J. (2004). *Voters and Voting: An Introduction*. SAGE
- NKO 2006 Opzet, uitvoering en resultaten. (2006). In *NKO*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- NKO 2006-2012. (2015). In *NKO*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- NKO 2010 Verkiezingen: Participatie, Vertrouwen en Integratie. (2010). In *NKO*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Lachat. (2014). Issue Ownership and the Vote: The Effects of Associative and Competence Ownership on Issue Voting. *Swiss Political Science Review*, 20(4), 727–740. <https://doi.org/10.1111/spsr.12121>
- Lehmann, Franzmann, Burst, Lewandowski, Matthieß, Regel, Riethmüller, Zehnter (2023): Manifesto Corpus. Version: 2023a Berlin: WZB Berlin Social Science Center/Göttingen: Institute for Democracy Research (IfDem)
- Lewis-Beck, M. S., & Nadeau, R. (2011). Economic voting theory: Testing new dimensions. *Electoral Studies*, 30(2), 288–294. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2010.09.001>

- Manifesto Project Data Dashboard: Browse Corpus*. (z.d.). https://visuals.manifesto-project.wzb.eu/mpdb-shiny/cmp_dashboard_corpus/
- Martinsson, J. (2009). *Economic voting and issue ownership. An integrative approach*. Department of Political Science; Statsvetenskapliga institutionen
- Petrocik, J. R. (1996). Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*, 40(3), 825–850. <https://doi.org/10.2307/2111797>
- Plescia, & Kritzing, S. (2018). Credit or debit? The effect of issue ownership on retrospective economic voting. *Acta Politica*, 53(2), 248–268. <https://doi.org/10.1057/s41269-017-0049-x>
- Remkes, J., Van Baalen, C., De Jonge, E. J., Kohnstamm, J., Koole, R., Lagerwerf-Vergunst, E., Van Der Meer, T., & Quik-Schuijt, A. (2018). Lage Drempels, Hoge Dijken: Democratie en Rechtsstaat in Balans, Eindrapport van de staatscommissie parlementair stelsel. *Eindrapport van de staatscommissie parlementair stelsel*. <https://dare.uva.nl/search?identificer=7a275546-8194-46ce-a673-216e43a89e83>
- Sanders, D. (2003). Party identification, economic perceptions, and voting in British General Elections, 1974–97. *Electoral Studies*, 22(2), 239–263. [https://doi.org/10.1016/S0261-3794\(02\)00014-8](https://doi.org/10.1016/S0261-3794(02)00014-8)
- Sieben, I., & Linssen, L. (2009). Logistische regressie analyse: een handleiding. *Geraadpleegd via www.ru.nl/publish/pages/525898/logistischeregressie.Pdf*
- Singer, M. (2011). When do voters actually think “It’s the Economy”? Evidence from the 2008 presidential campaign. *Electoral Studies*, 30(4), 621–632. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2011.05.00>
- Stiers, D., & Dassonneville, R. (2020). Retrospective Voting and the Polarization of Available Alternatives. *Canadian Journal of Political Science*, 53(1), 99–115. <https://doi.org/10.1017/S0008423919000556>
- Soroka, S.N. (2006) Good news and bad news: Asymmetric responses to economic information. *Journal of Politics* 68(2): 372–385.
- Talving, L. (2018). Economic voting in Europe: Did the crisis matter? *Comparative European Politics (Houndmills, Basingstoke, England)*, 16(4), 695–723. <https://doi.org/10.1057/s41295-017-0092-z>

Vermeend, W. (2009). *De kredietcrisis*. Overamstel Uitgevers.

Thomassen, J. (2006). Party Identification and Party Choice. In *The European Voter*. Oxford University Press, Incorporated. <https://doi.org/10.1093/0199273219.003.000>

Walgrave, S., & De Swert, K. (2007). Where Does Issue Ownership Come From? From the Party or from the Media? Issue-party Identifications in Belgium, 1991-2005. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 12(1), 37–67.
<https://doi.org/10.1177/1081180X06297572>

Datasets:

H. Kolk; C.W.A.M. Aarts; J.N. Tillie; Stichting Kiezersonderzoek Nederland – SKON; Centraal Bureau voor de Statistiek – CBS, 2010, “Nationaal Kiezersonderzoek 2010 – NKO 2010”, <http://doi.org/10.17026/dans-xvh-tghy>, DANS Data Station Social Sciences and Humanities, V2, UNF:6:8Ft+Pt560Rsg9/N9K4iABQ= =[fileUNF]

H. van der Kolk; C.W.A.M. Aarts; M. Rosemal; Centraal Bureau voor de Statistiek – CBS; Stichting Kiezersonderzoek Nederland – SKON; Martha Brinkman – Universiteit Twente, 2007, “Nationaal Kiezersonderzoek, NKO 2010”, <https://doi.org/10.17026/dans-x7h-hmh5>, DANS Dans Station Social Sciences and Humanities, V2, UNF: oOybfSoljihZsC50duu16dQ= =[fileUNF]

